

דילמות במדינה הוורודה

סיפורי הקובץ, רובם עוסקים במסעות, ממוקמים מחוץ לגבולות ישראל, באזור הדמדומים שבין העולם השלישי לרביעי. אלגוריה שמתדלת להציף דילמות אוניברסליות / ירון אביטוב

מתרחש במסע בנהר שורץ תנינים והיפופוטמים (מן המים של האקוודו לא יוצאים", 201), וגם כאן האדם מתגלה כבעל יצרים חייתיים לא פחות מאשר חיות הטרף.

נשיא, כלב וסוסה

בכמה מהסיפורים מוזכרים נשיאים ושדים בכידיים בממשלות רודניות. ב"כליות ולב" המושל הוא, כאמור, רודן המשמש נשיא מדינה; ב"יחדש העצר" מדובר בבנו של נשיא, שהופך במרוצת הסיפור לנשיא ומקיים במשך שנים רבות קשרים חשאיים עם חרדנית בבית מלון – קשר שממנו נולד לו בן מחוץ לנישואין. ב"אביב של יולי" מדובר בין השאר בעסקת נשק שמבצע שר בכיף בממשלה של "המדינה הוורודה", המשמשת אותו בהמשך לביצוע ניסיון הפיכה נגד הנשיא (בסיפור זה מעורבת גם צעירה יפה הסובלת מנכות בידה. מוטיב רומה מאוד לזה שמופיע ב"שתיקת הצמחים", הרומן של לבנה מושון).

גם הסיפור "מהפכה" עוסק בניסיון הפיכה המתרחש במדינה דמיונית בשם אגונו, כשאנרכיסטים מנסים להשתלט על המדינה והלינין' לא מאחר להגיע. סיפור זה יחד עם הסיפור "הידושה", המתרחש בעת רעש ארמה, הם לטעמי מהפחות טובים בקובץ. לעומתם, סיפורים הומניים בגובה האדם כמו "כלב", על כלב שלא מוותר על נאמנותו לארונו ודורף אחר מכוניתו, וכן "ערפל", העוסק בווטרינר המנתח סוסה, נוגעים ללב ומעצבים דילמות אנושיות מעניינות של גיבוריהם.

זהו ספרו האחרון של ברטיל, שהתנסה כבר בכמה סוגות של כתיבה: רומן, סיפור קצר ושירה. הדומנים שלו, כדוגמת "קסם וכוב" ו"פרסה וכינור", הדישמו אותי יותר מחלק מסיפורי הקובץ הזה, שרובם מציבים דילמות אמיתיות ומקצתם עוסקים בדילמות שגרמיות מאולצות. אבל גם כך, ברטיל מצטייר כאחד היוצרים המעניינים, המגוונים והפריים בקרב בני דורו. ●

לרביעי, שבין המציאות לבדיח. כדי לחזק את הדוח המאגית" מסתורית השחיה על תריסר סיפורי הקובץ וכדי להעניק לו ארומה מיוחדת ואולי אף בינלאומית נוקט ברטיל תחבולה ספרותית מוכרת מספרים מהסוגה הזו: הוא בוחר להעניק לכל המדינות והערים המוזכרות בספר שמות מומצאים שאינם קיימים למעשה על המפה, וגם הגיבורים זוכים לשמות שברובם הם חסרי אפיון לוקלי.

באמצעות תחבולה זו מתאמץ ברטיל להעניק לסיפורים משמעות אלגורית. כאשר ברטיל כותב למשל על ארצות כמו "המדינה הוורודה", פומיריה, פנויה ואגונו, הוא מבקש שהקורא ישאל את עצמו היכן בעצם שוכנת "המדינה הוורודה". לעתים התחבולה הזו מוסיפה נופך התודם לסיפור, אבל בשניים-שלושה מהסיפורים היא נשמעת מעט מאולצת וגורמת לתחושה שלא רק המדינה היא חסרת שם אלא גם גיבורי הסיפור הם חסרי זהות.

החוט המקשר בין כל הסיפורים הוא תאוות המסע, אף שלא הייתי מגדירים בהכרח כמשתייכים לסוגת "סיפורי מסע". המסע הוא אמצעי נחוץ כדי לספר על דילמה שבה מתמודדים הגיבורים. הדילמה הזו לא נגרמה כתוצאה מהמסע אלא המסע עצמו נועד למעשה לפתור אותה. ב"אירונמן" יוצא איש שידות לשעבר, הפגוע מהנתק השורר בינו לבין בנו, למשימת התנקשות במדינה זרה, אך מוותר על הג'וב כשהוא נתקל שם באקראי בבנו. מאותו רגע ואילך הוא מנסה להתקרב אליו מחדש. מוטיב רומה של חיבור מחדש בין אב לבנו מתרחש גם בסיפור "כליות ולב".

שני סיפורי מסע המתרחשים במחוזות הטבע הפראי, "לקטים" ו"טייגרפיש", עוסקים בחיפוש עצמי ולא רק במשימה הרפתקנית לשמה המסתיימת במוות. "לקטים" מתרחש במעבה הג'ונגל, ליד גוויית מטוס השוכב על גחונו באמצע הג'ונגל. ומה שנראה בתחילה כניצחון של האדם המודרני המזוין בנשק ובאמצעים טכנולוגיים על ההומר ספיאנס מסתיים לבסוף בתבוסתו המחולטת. "טייגרפיש"

ב"גשר", אחד מהדומנים של ערן ברטיל (כתר, 2007), יוצא הגיבור לאנגולה שבאפריקה על מנת לבנות בה גשר, ובעיקר כדי לעשות חשבון נפש. המוטיב הזה – נסיעה למדינת עולם שלישי ועשיית חשבון נפש – חוזר גם במרבית הסיפורים ב"סיפורים מהעולם הרביעי", האסופה החדשה של ברטיל, המתרחשת רובה ככולה במדינות עלומות, בעלות שמות בדויים, שחלקן עשויות להזכיר לקוראים את מדינות אפריקה והפובליקות בנגות אחרות שעוברות חדשות לבקרים טלטלות וניסיונות הפיכה.

"כליות ולב", אולי הטוב בסיפורי הקובץ, ממחיש את כפל הפנים של האסופה המשלבת בין מסע וחשבון נפש. גיבור הסיפור, פרופ' דן, הוא מנתח בעל שם עולמי המחמץ לערך ניתוח השתלת כליה בנשיא מדינה רודנית המכונה כאן פיניוה. פרופ' דן מגלה סוד אפל – הנשיא ועודדו סבורים שהם רשאים לאלץ את האזרחים לתרום בכפייה את איבריהם. אך הסוד מתגלה לו רק ערב הניתוח שנקרא לבצע והוא ניצב בפני דילמה קשה. "איך שום סיכוי שהוא יעשה רבר כזה" (עמ' 50), אומר הדופא לעצמו, אלא שאז מתברר לו שלא יוכל לחמוק מהמשימה. "מחד בבוקר ייערך הניתוח כמתוכנן, ואיש משנינו לא יכול לשנות זאת" (52), אומר לו עוזרו של הנשיא בנימת איום בלתי מוסתרת והוא נאלץ להביץ את הדימו.

עוזרי הנשיא מפצים אותו ובתור פרס על ביצוע הניתוח המוצלח שהוא עורך הם מעניקים לו תרומת לב, מן הסתם כפריה אף היא, למען אשתו הממתנה כבר זמן רב להשתלת לב בארצו. פרופ' דן, שחוגג כבר פעם אחת מהאתיקה המקצועית שלו, מאמין עכשיו שכל האמצעים כשרים כדי להציל את אשתו.

תאוות מסעות

ברטיל החליט למקם את כל סיפורי האסופה מחוץ לגבולות ישראל, באזור הדמדומים שבין העולם השלישי

סיפורים מהעולם הרביעי
ערן ברטיל
אקסליבריס ודיעות ספרים, 2015, 279 עמ'

סיפורי טלטלות וניסיונות הפיכה במדינות עלומות שמזכירות את אפריקה

צילום: אי.פי.אי